

הסיפור על דמה בן נתינה - הגירסה המקוצרת

בשבוע שעבר, בפרשת ויקהל, למדנו על הקמת המשכן מתרומת עם ישראל, ועל השתתפות העם כולו, גברים ונשים, בהקמת המשכן. פרשת השבוע, פרשת פקודי, עוסקת (בחלקה הראשון) בהשלמת ההכנות להקמת המשכן ובבגדי הקודש, בגדי הכהנים. בין בגדי הכהן הגדול נמנה החושן ובו שתיים עשרה אבנים (שמות לט, יד):
והאבנים על שמת בני ישראל הנה שתיים עשרה על שמתם פתוחי חתם איש על שמו לשנים עשר שבט:

החושן חוזר וממחיש את שליחותו של הכהן הגדול כנציג עם ישראל כולו. על פי האמור בתלמוד הבבלי במסכת יומא (עג ע"ב) נכתבו בחושן גם שמות האבות, וכך באמצעות החושן, נקשרת עבודת האל- בבית המקדש גם לשורשים של עם ישראל. החושן ארוג מזהב תכלת וארגמן ותולעת שני, אבני החושן הן אבני חן – אבנים יקרות. המשכן וכלי הקודש עשירים בציפויי זהב וכסף, בדים יקרים, עורות יקרים. האם הפאר הזה מייצג בנאמנות את עם ישראל ואת מסורת אבותיו, רועי הצאן?
בתלמוד הירושלמי מובא סיפור על אבדן אבן מאבני החושן. סיפור זה ממחיש לדעתי את ההתלבטות בין המסורת המפוארת ופאר המקדש. אביא אותו בתרגום מארמית.

ירושלמי פיאה פרק א דף טו טור ג/ה"א

פעם אחת אבדה ישפה של בנימין
אמרו: מי יש לו (אבן) טובה כמוה.
אמרו: יש לדמה בן נתינה
הלכו אליו ופסקו עמו במאה דינר
עלה וביקש להביאה להם,
ומצא את אביו ישן
ויש אומרים מפתח התיבה היה נתון בתוך אצבעותיו של אביו
ויש אומרים רגלו של אביו היה פשוטה על התיבה (שהאבן בתוכה).
ירד אליהם ואמר להם
איני יכול להביאה לכם.
אמרו שמא אתה רוצה יותר כסף?
העלו אותו למאתים, העלו אותו לאלף.
כאשר התעורר אביו משנתו
עלה והביאה להם.

רצו לתת לו (תשלום) כפי שפסקו לו באחרונה,
ולא קבל עליו
אמר: מה אני מוכר מוכר לכם את כבוד אבי בכסף?
איני נהנה מכבוד אבותי כלום.

הסיפור לקוח מקובץ סיפורים הדרן בכיבוד אב ואם, ונמצא בשני מקומות בתלמוד הירושלמי (ובשינוי נוסח גם בתלמוד הבבלי). המשנה הראשונה של מסכת פאה פותחת ב

"אלו דברים שאין להם שיעור" (משנה זו משולבת בתפילה בברכות השחר). אחד מהדברים הוא "כיבוד אב ואם". לדעתי, יש לסיפור רובד נוסף:

ראשית, מיהו דמה בן נתינה? התלמוד הירושלמי מביא עוד שני סיפורים על דמה

והוריו, כהקדמה לסיפור שלנו. הנה הסיפור על דמה ואביו:

אמר רבי חזקיה גוי אשקלוני היה

וראש פטרכולי היה

ואבן שישב עליה אביו

לא ישב עליה מימיו

וכיון שמת אביו עשה אותה יראה שלו

"פטרכולי" הוא "פטר בולי". בולי היא מועצה ופטר בולי הוא אב המועצה (המלה

העברית "ראש" שלפני ה"פטר בולי" מיותרת והיא כנראה טעות מעתיקים). דמה הוא אדם

נכבד, ראש מועצת העיר, אבל כבודו לא מונע ממנו לכבד את אביו, ואחרי מותו גם לתת

לאבן עליה ישב אביו מעמד מקודש.

התלמוד אינו מזכיר את המילים "עבודה זרה" אלא משתמש במלה המתונה יותר

"יראה". למילה זו משמעות מיוחדת כי על הפסוק בויקרא (יט, ג) "איש אמו ואביו תיראו"

אומר מדרש תנאים (ספרא קדושים פרשה א): איזו היא מורא לא ישב במקומו ולא מדבר

במקומו ולא סותר את דבריו" מורא אב משמעותו שלא ישב במקומו. דמא מקיים את

הדברים בהקצנה והופך מורא ל"יראה".

אבל האבן קושרת את הסיפור המקדים אל הסיפור על אבני החושן.

האבן שאבדה היא ישפה, והיא האבן האחרונה במנין אבני החושן, ובנימין הוא

הצעיר בבני יעקב, ומכאן שאבן החושן שאבדה היא האבן של בנימין. בנימין הוא גם השבט

ממנו יצאו שאול המלך ומרדכי היהודי שאת עלילותיו נקרא עוד שבועיים במגילת אסתר.

שאל נלחם באגג מלך עמלק, את סיפור המלחמה הזו נקרא בשבוע הבא בהפטרה. מרדכי

נאבק בהמן האגגי שהמסורת התלמודית קושרת לאותו אגג מלך עמלק. עמלק הוא מבני

עשו, הוא אדום. הזיהוי של עשו-אדום עם רומי והרומאים מקובל בתלמוד. ובכן האבן שאבדה

היא האבן של השבט שהמסורת קושרת לעימות חזיתי עם עשו-אדום. ועתה הרומאים

המזוהים עם אדום הם השלטון העוין. האם דמה רומאי? עובדה זו לא מוזכרת בשום מקום

אבל אם דמה הוא "פטרבולי" הרי שהוא באופן פורמלי אזרח רומאי (רומא העניקה מעמד של

אזרחים לתושבי הערים שבפרובנקיות)!

הממונים על בית המקדש מחפשים ישפה שהיא טובה כמו זו שאבדה. הם באים

לרכוש את האבן של בנימין, אויב בני עשו, מאדם המזוהה כגוי ומן הסתם הוא אזרח רומאי.

שביא הסיפור אומר דמה: " **מה אני מוכר מוכר לכם את כבוד אבי בכסף? איני**

נהנה מכבוד אבותי כלום". אמירה זו חושפת ניגוד מהותי בין דמה לממונים על המקדש.

הוא איננו מוכר את כבוד אבותיו בכסף ואינו נהנה מכבוד האבות, ואילו הם מוכנים לשלם

ממון רב תמורת האבן גם לנכרי. נזכור שהאבן הזו היא מסמלת את אחדות העם ואת הקשר

לאבותיו. מספר האגדה מבקר כאן את עם ישראל שמודד את כבוד המקדש וכבוד האבות בכסף מול הגוי שאינו מוכר את כבוד האבות בכסף, אלא הופך את כבוד האבות לעבודת האל, ל"יראתו"

**מה פרע לו הקב"ה שכן
אמר רבי יוסי בי רבי בון
בו בלילה ילדה פרתו פרה אדומה
ושקלו לו כל ישראל משקלה זהב
ונטלה**

את הפסקה הזו אני מביא כלשונה בתלמוד הירושלמי, והיא איננה דורשת תרגום. מה מטרת הפסקה? בעוד שאבן ישפה ניתן למצוא הרבה מקומות ואין כל דרישה הלכתית שאבן החושן תהיה יפה יותר או טובה יותר, פרה אדומה היא דבר נדיר. אפר הפרה אדומה נועד לטהר את העם מטומאת המתים, והוא חיוני לעבודת המקדש בטהרה. את האבן יכלו הממונים למצוא גם בין היהודים אך פרה אדומה תמימה היא נדירה ועל כן אין לממונים ברירה אלא לקנותה מדמה הנכרי ולשלם את משקלה בזהב.

יש כאן גבול שצריך לסמן. הפאר והדר המוגזמים מזוהים עם התרבות הרומאית-הנכרית. הבעיה איננה "גוי" ולא בתרבות שהוא מיצג. הבעיה היא איזה מהערכים של התרבות אנו צריכים לאמץ. הטעות של הממונים על המקדש היא שבמקום לאמץ את הערך של כיבוד אב ואם, ושל קיום המצוות באופן ישיר ואף בהקצנה, מאמצים הממונים את הערך של פאר והדר בזבזניים. בקלות רבה הם מוכנים להכפיל את התשלום פי שנים ופי עשר מכספי הציבור, כדי לזכות באבן מפוארת, שפארה איננו חיוני לקיום המצווה. דמה איננו עוין את היהודים ואיננו מנסה לנצל את במצב לטובתו. הוא נאמן להוריו ומכבדם בכל ליבו ועל כך הוא זוכה שבכבוד הנדיר שתיוולד לו פרה אדומה. התלמוד מציג את דמה כמופת לעבודת הא-ל. בעוד הממונים על המקדש מבזבזים כספים על אבן יקרה, דמה העשיר המופלג מקדש אבן פשוטה רק מפני שהייתה מושבו של אביו.

וכאן נוסח הסיפור המקורי מ ירושלמי פ"א פרק א דף טו טור ג/ה"א"

**פעם אחת אבדה ישפה של בנימן
אמרו מאן דאית ליה טבא דכוותה
אמרו אית לדמה בן נתינה
אזלון לגביה ופסקו עמיה במאה דינר
סליק בעי מייתה להו
ואשכח אבוא דמיך
ואית דאמרין מפתחא דתיבותא הוה יתיב גו אצבעתיה דאבוי
ואית דמרין ריגליה דאבוא הוות פשיטא על תיבותא
נחת לגבון אמר לון
לא יכילית מיתותיה לכון
אמרו דילמא דו בעי פריטין טובן
אסקוניה למאתים אסקוניה לאלף
כיון דאיתעיר אבוא מן שינתיה**

סלק ואייתותיה לון
בעו מייתון ליה בפסיקוליה אחרייא
ולא קביל עלוי
אמר מה אנא מזבין לכון איקרא דאבהתי בפריטין
איני נהנה מכבוד אבותי כלום
מה פרע לו הקב"ה שכר
אמר רבי יוסי בי רבי בון
בו בלילה ילדה פרתו פרה אדומה
ושקלו לו כל ישראל משקלה זהב
ונטלוג

שבת שלום,

דב בריקנר